

Sárközi Mátyás

Molnár Ferenc, Sárközi György és a Nyugat

A zsidó Molnár Ferencnek a zsidósághoz és a zsidó valláshoz való viszonyáról tanulmányt lehetne írni, csakúgy, mint a kitért Sárközi György újkatolikus költői érzelmvilágáról, vagy a kötődéseiről. Mielőtt a világhírré szert tett drámaíró nagyapámnak és a kora költői élvonalába tartozó, jeles irodalomszervező apámnak a száz éve alapított *Nyugattal* fennállott kapcsolataira térnék rá, e témákról csak annyit: egyikük sem volt zsinagóga- vagy templomjáró hívő.

Molnár Ferenc a fénykorát élő pesti zsidóságból nőtt ki, e fontos társadalmi réteg kigúnyolható tulajdonságait, elsősorban a parvenúséget, humoros írásaiban, például a *Diáknóta a Lipótvárosban* című, pompás karcolatban, böködőre hegyezett tollal tette nevetségessé, de a legenyhébb antiszemita hangra is érzékenyen reagált és visszavágott. Élete végén bibliás öregúr lett. Írt is egy érzelmessége és aránytalanságai miatt sikerületlen színművet az Ószövétség szeretet-üzenetére alapozva. Úgy tudom, rabbi mondott búcsúztatót New York-i temetésén.

Sárközi György huszonkét éves korában tért ki. A Markó utcai gimnáziumban (nem a főreálban, hanem az azzal szemközti tanintézetben) egy összetartó kis csapatnyi zsidó diák, nem egészen pontosan tudható, hogy miként, a katolikus vallásfilozófia erős hatása alá került. Ketten közülük, a Szedő-fivérek később szerzetesnek álltak, Juhász Vilmos katolikus publicista lett, apámat pedig kezdetben katolikus költőként tartották számon, holott csak istenes poeta angelicus volt. A hitleri vérengzés azután a balfi haláltáborban pusztította el, Szerb Antallal együtt.

Gyanítom, hogy mind Molnár Ferencnek, mind Sárközi Györgynek a *Nyugattal* kialakult kapcsolatát Babits Mihály határozta meg. Babits, Adyval ellentétben, nem szerette a sikeres

színpadi szerző írásait, véleményét nem rejtette véka alá, minek következtében Molnár valószínűleg megsértődött. Sárközi költői értékeit viszont éppen Babits fedezte fel, s így már tizenhét évesen költeményeket publikálhatott a *Nyugat*ban.

Molnár legerősebb pártolója az új irodalmi folyóirat szerkesztői gárdájában feltételezésem szerint Fenyő Miksa lehetett. Fenyő már az indulás évében, 1908-ban pozitívan méltatta Molnár Ferenc frissen megjelent elbeszéléskötetét, a *Muzsikát*, és ő volt az első, aki Molnár-színművel foglalkozott a *Nyugat* hasábjain. A színmű 1909-ben a *Liliom* volt, amely első színrevitele alkalmával, december hetedikén, a Vígszínházban megbukott. Miért? Hiszen későbbi felújításai során sikert aratott, és végül a szerző egyik legtöbbet emlegetett darabja lett? Színházesztéták sokat elemezték e kérdést, még a *Liliomot* alakító Hegedűs Gyulát is hibáztatták, mondván, félreértette a szerepét, és vígjátéki könnyed realizmussal állította a nézők elé, nem érezte a figura görcsösségét, meghasonlásait.

A *Liliom* angol nyelvű átdolgozója, Benjamin F. Glazer úgy látta, hogy 1909-ben a pesti közönség még nem volt elég érett ahhoz, hogy kövesse Molnár szárnyaló képzeletét, az öngyilkos útonálló felreppenését a mennyekbe. Időre volt szükség, hogy a szerző intenciói értő fülekre találjanak. Majdnem tíz év telt el a diadalmas felújításig, s az alatt beért a közönség.

Mintha ilyesmire utalt volna Fenyő Miksa is a *Nyugat*ban. Hangsúlyozta, hogy az egész történet, úgy ahogy van, tehát nem csak a mennyekben játszódó rész, meseszerű. Lírai legenda. Szokatlan kísérlet a modern magyar drámairodalomban. Ám Fenyő megértette Molnár igyekezetét a főalak lélektani ábrázolására, e komplex figura freudi alapon történő bemutatására. Ez derül ki a színikritikájából. Nem tudom, azt

Molnár Ferenc

Sárközi György

azonnal felfogta-e, hogy Molnár Ferenc bizonyos értelemben a maga képére és hasonlatosságára teremtette Liliomot, aki azt hiszi, hogy ha megüt egy nőt, az a bántalmazást a férfiúi – ma úgy mondanánk: macho – szerelem jelének tekintheti.

A *Nyugat* fennállása alatt huszonnyolc Molnár-darab került bemutatásra, ezek közül húszról közöltek kritikát. Ignotusnak különösen *A testőr* tetszett. Molnár Ferenc műveinek kiadója kezdetben a Franklin Társulat volt, mely a könyveit a *Vasárnapi Újság*-ban népszerűsítette. Ott Schöpflin Aladár volt az irodalmi szerkesztő, tehát Molnár munkásságát már 1908 előtt jól ismerte, és „óriási tehetségéről” írt. A *Nyugat* vezető színikritikusaként általában ő volt a Molnár vígjátékok méltatója. Arról nem tehet, hogy 1930-tól egyre gyengébb művek kerültek ki a sikeríró tolla alól. A *Nyugat* minden egyes Molnárral foglalkozó cikkén mégis jóindulat érződik. A nagy kivétel Babits volt, akinél Molnár könnyűnek találtatott. Nevezte „aranycsináló”-nak, és „átlag-mulattató”-nak is.

Ady ugyanakkor így írt a *Nyugat* 24. számában 1910-ben: „Bolond dolog ez: engem, az avas színház-lenézőt, gyalázatosan érdekel a Molnár Ferenc színpada, s kezd érdekelni Molnár Fe-

renc révén és által a színpad. Ennek a kiválóan és különösen budapesti intellektusnak, a Molnár Ferencének, valamikor, egykoron, nem is régen majdnem bémész rabja lettem, s e gyöngeségemért ma se pirulok. Varázsos, nagyszerű ember, akiről hirdettem [...] hogy nyolcvan író lakik benne, s hogy nyolcvanszor többet adhatna, mint ad. Fölsülne s fölsül az a rosszindulatú valaki, aki itt s e bizarr mondásban valami orvot, becstelent szimatol: Molnár Ferencnek egy nyolcvanad része is nyugtalanítóan ragyogó, hatalmas talentum.”

Mindezt az az Ady Endre mondta, aki Molnárral rafináltan versengett azért, hogy melyikük hódítja meg a főszerkesztőjük, Vészi József legidősebb leányát. Vészi Margit végül, igaz csak ideig-óráig, Molnár felesége lett. Azt Ady is látta, hogy Molnár Ferenc bravúros színpadi szerző, s ez néha a mélység rovására megy. *A testőr*-ről szólva mutatott rá, hogy Molnár igyekszik „mindenkinek kedvébe járni, az utolsó karzatosnak, az előkelő páholyos senkinek s a mániákus esztétának. Ez Molnár Ferenc színpada”.

Bár Molnár távolságot tartva, nem azonosult a *Nyugattal*, mégis a lap szűken vett szerzői gárdájához számították. Szabó Dezső *Az elsodort falu* egyik fejezetében karikírozza a *Nyugat* gár-

dáját, és tollára tűzi Molnárt is. Kezdetben későbbesen adott Molnár kéziratot a *Nyugat*nak, mint később. Érdekes egybeesés, hogy amikor Budapest új irodalmi folyóiratának az első száma még csak néhány hete került ki a nyomdából, Torinóban, a Teatro Carignano-ban, 1908. január 11-én, a hírneves sztár-színész: Ermete Zacconi címszereplésével külföldön először mutatták be Molnár harmadik (és első komolyabb) darabját, *Az ördög*-öt. Ekkor indult el *Az ördög* Európa-körúli diadalútjára, s ennek révén ismerték meg mindenütt Molnár Ferenc nevét, tehetségét.

A harminc éves fiatal szerző boldogan adott oda közlésre egy egész egyfelvonásost a kéziratot kérő *Nyugat*nak; később – miután Babits leszólta – csak színdarabrészeteket bocsátott a folyóirat rendelkezésére, novellát egyszer sem. A közölt mű a *Vacsora* volt. Újraolvasva, ma is előadhatónak tűnik, mégpedig aktualizált változatban. Arról szól, hogy egy közéleti kiválóságot vacsorával ünnepelnek, amikor beállít civil ruhás embereivel egy detektív főfelügyelő és közli, hogy házkutatást tart. A sokkoló incidensre minden vendég a maga módján reagál, és tragikussá válna a helyzet, ha ki nem derülne, hogy egy tökféjű házibarát április elsejei beugrató tréfájáról van szó. A hangulat azonban már menthetetlen, és nem tudható, követett-e el visszavonulást a feddhetetlennek hitt ünnepelet vagy sem. Babits így látta Molnárt: „Molnár Ferenc nem költő mint Euripides, ez hiányzik belőle. A költőiséget, ha valami okból szükségét érzi, édeskes vagy érzelmes tónussal pótolja...”

Az igaz költőiséget Babits Mihály egy tizennyolc éves fiatalemberben, az akkor még zsidó vallású Sárközi Györgyben látta meg. A *Nyugat* 1917 augusztusában a 15. számban avatta Sárközit, két versét közölte: az egyik a *Tizennyolcévesek zsoltára*, a másik a *Mint galamb a tisztá búzárt* volt. Babits-hatás érződik mindkettőn. A zsoltár egy fiatalember vívódása az élet sorskérdéseivel. Bár sem formailag, sem gondolati tartalmukat illetően nem hagy e két költemény kívánni valót maga után, Sárközi ezeket mégsem vette fel a köteteibe. Igaz, vékony kötetei tartalmát kérlelhetetlenül, a tökély iránti igénnyel szelektálta. Formailag már nem Babits-epigon, de mestere őszintén magáévá tett pacifizmusát tük-

rözi az a verse, amelyet a *Nyugat* 1918-ban a 23. számban közölt tőle: *A halott katona*.

A fiatal költő, aki legvérmesebb álmában sem gondolta volna, hogy mintegy húsz évvel később feleségül veszi Molnár Ferenc lányát, a *Nyugat* második nemzedékének fontos tagja lett. Radikális, felvilágosult, polgári baráti köre volt, de patrónusa elsősorban Babits. Nem sokkal később lett Sárközi jó barátja a szocialista Galilei-körös Horváth Zoltán, Molnár Márta első férje. A Horváth házaspárnak két gyermeke volt, amikor a házasság felbomlott. Sárközi György, harmincon felül már irodalmi tekintély, az Athenaeum Könyvkiadó irodalmi cégvezetője, szerkesztő, író és költő, feleségül vette az elvált aszszonyt.

A *Nyugat* Sárközitől mintegy hetven verset adott közre, olyan fontos költeményeket, mint például a kötet-címadó *Angyalok harca*, vagy a legtöbbet idézett *Virágok beszélgetése*. 1917 és 1940 között az ország vezető folyóiratában közölt néhány novellát is, számos tárcát és igen sok könyvismertetést. Saját befogadó folyóirata nem volt mindig elégedett a fejlődésével. Amikor 1928-ban megjelent *Váltott lélekkel* című újabb kötetkéje, Komlós Aladár így írt a *Nyugat* az évi 3. számában:

„Mily különös: Sárközi, mikor tizenhét-tizennyolcéves korában első verseivel jelentkezett, szinte már lezárt emberi és művészi egyéniségnek hatott. Ma, mikor a harminc felé jár – nem áll egyedül mai irodalmunkban ez a paradox fejlődési jelenség –, utólag végigcsinálja az ifjúkor úgy látszik kikerülhetetlen ingadozásait. Mert Sárközi ma nemcsak emberileg, hanem művésziileg is bizonytalanabb, mint első kötetében. Új versei közt a legkülönbélebb kísérletek akadnak: kísérletek régi saját hangja folytatásával, a népballadával, az expresszionizmus intenzív sűrítéseivel, valami fél-novellisztikus formával, sőt egyhelyt Ady Endrével is (Must és bor).”

Sárközi György költészete negyven éves korában lett letisztulttá, egységessé. Részt vett az új rangos irodalmi folyóirat, a *Válasz* alapításában, de hű maradt a *Nyugat* utódjához, a *Magyar Csillag*-hoz. Amíg tehetette. Előbb közlési lehetőségeitől fosztották meg, azután a kiadói munkahelelyétől, végül, a balfi kényszermunkatáborban a nácik megölték.